

Opera and Ballet is One of the Greatest Music Genres in the World

*Yusup Allanazarov*¹

Annotation: The work successfully highlights the scenes embodied by samples of folk music, but in the recitatives there is a discrepancy in the setting of music and speech. In this work, the composers did away with the musical style of a dramatic performance. In this work, music is not only an accompaniment, but also has organizational significance. Arias came not as simple songs, but as a tool to illuminate the image of the hero.

Keywords: Opera, work, music, ballet, symphony, orchestra, aria, rhythm, composer, genre.

Jahondagi eng buyuk musiqa janrlaridan bo'lmish opera san'ati o'zbek xalqining ham turmush madaniyatiga kirib kelishi, jahon xalqlari o'rtasida o'ziga yarasha obro'-e'tiborini yaqqol ko'rsatib turibdi.

Opera-lotincha so'zdan olingan bo'lib, mehnat maxsuli, asar degan ma'noni bildiradi. Opera qorishma (sintetik) janr hisoblanadi, u o'zida bir necha san'at turlarini mujassam etadi: unda dramaturgiya, musiqa, tasviriy san'at va raqs san'ati shakllari yaxlit saxnaviy jarayonda uzviy bog'lanadi. Lekin musiqa ular orasida yetakchi o'rinni egallaydi. Operaning adabiy asosi- librettodagi voqealar musiqiy dramaturgiya vositalari bilan, avvalo vokal musiqa shakllarida gavdalaniriladi. Qaxramonlarning hissiy kechinmalari asosan yakkaxon xonadalar ijrosidagi ariya, kavatina kabi tugal musiqa lavhalarida o'z ifodasini topadi. [1.B.69]

Turli vokal ansambl (duet, trio va boshqalar) larda qahramonlarning o'z aksini topadi. Xor esa ro'yberayotgan voqealarning izohlovchi vositasi vazifasini bajaradi, uning yordamida xalq hayoti lavhalari gavdalanadi. Operada orkestr ham katta o'rin egallaydi: vokal shakllarga jo'r bo'ladi, mustaqil cholg'u qismlarda vaziyatning mazmunini ochib beradi. Operaning tuzilishi uning g'oyaviy maqsadiga, syujet xususiyatlariga va uslublariga hamda kompozitorning ijodiy tafakkuriga bog'liq.

O'zbekistonda opera janri XX asr boshida o'zbek musiqali dramasi rivoji asosida, shuningdek chet el mumtoz operasining ta'sirida yuzaga keldi. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Toshkentda gruzin, italyan, tatar, rus va ozarbayjon opera truppalari gastrolga kelgan. 1918-yildan Rus opera teatri o'z faoliyatini boshladi 1929-yilda Muhiddin qori Yoqubov tashabbusi bilan o'zbek musiqali teatri ishga tushdi. Uning repertuari asosan musiqali dramalardan iborat bo'lgan. Mazkur teatr sahnasida o'zbek tilida birinchi bo'lib M. Magomaevning "Nargiz", E. Brusilivskiyning "Er Targ'in" operalari qo'yildi. O'zbek opera va balet truppasi O'zbek musiqali teatri zaminida yuzaga kelib, o'z faoliyatini kompozitorlar S. Vasilenko va M. Ashrafiy yaratgan "Bo'ron" (1939) operasi bilan boshladi. Operaning prem'erasi 1939-yil 11-iyunda Toshkentda bo'lib o'tdi. K. Yashin librettosi. Bu asarning sahnalashtirilishi O'zbekistonning musiqali teatr hayotida katta voqea bo'ldi. Aynan, "Bo'ron" operasi premyerasidan so'ng musiqiy dramatik teatr O'zbek Davlat opera va balet teatri nomini oldi.

Shunday qilib, rus va o'zbek kompozitorlarining hamkorligida yaratilgan birinchi opera "Bo'ron" va "Layli va Majnun" o'zbek musiqa teatrlarining keyingi rivojiga asos bo'ldi, zamonaviy professional san'atning murakkab janrlarini o'zlashtirishga yordam berdi. O'zbek musiqali teatri o'zining o'n yillik (1929-1939) faoliyati davomida Musiqali etnografik ansambllardan musiqali nomerlarga ega dramatik spektakllar orqali musiqali drama hamda undan operagacha bo'lgan yo'lni bosib o'tdi.

Dastlabki o'zbek operalari o'zbek va rus kompozitorlarining ijodiy hamkorligi natijasida hamda O'zbekistonda ijod qilgan rus kompozitorlarining mahalliy mavzudagi ijodida rivojlandi. XX asrning 40-yillaridan boshlab o'zbek opera san'atining yo'nalishida yangi davr boshlandi. Birin-ketin turli mavzularda yaratilgan operalar paydo bo'la boshladi.

"Maysaraning ishi" operasining xalqchiligi, asl hajviyligi, badiiy vositalarining o'ziga xosligi uning nafaqat O'zbekistonda, balki chet davlatlarda ham shuhrat qozonishiga sabab bo'ldi. Kompozitor tomonidan operettaga aylantirilgan bu asar "Maysaraning nayranglari" degan yangi nom bilan Lodz teatri (Polsha) da namoyish etilgan. (2. Asar 1975-yil 26-oktabrda namoyish etilgan.) Urushdan keyingi yillarda birinchi bolalar operasi "Yoriltosh" yaratildi. Kompozitor S. Boboyev ushbu asarni yaratishda har bir bolaga tanish bo'lgan xalq qo'shiqlaridan foydalangan.

Musiqali teatr ijodiyotining boshqa e'tiborli yutuqlaridan biri bolalar uchun yaratilgan asarlardir. Ushbu yo'nalishda N. Norxo'jayev, A. Ergashev, A. Mansurov, A. Ikromov, va boshqa kompozitorlar samarali ijod qilmoqdalar. Xususan, N. Norxo'jayevning "Burgutcha va toychoq", "Ona bolam deydi, bola onam deydi" musiqali spektakllari, A. Ikromovning "Olovuddinning sehrli shamchirog'i", A. Ergashevning "O'n ikki oy" musiqali ertagi. A. Mansurovning "Hayvonlar sultoni" operasi tinglovchilar tomonidan qizg'in qarshi olinmoqda. Yoshlarbop qiziqarli mavzular tanlab olinayotganligi jozibador kuy- qo'shiqlarning yangrashi zamonaviy estrada uslubiga xos ritmlarning ishlatilishi xushchaqchaq kayfiyat bag'ishlansa sahna harakatlarining tabiiyligi bilan tomoshabinni ishontira olganligi mazkur asarlarga katta muvofaqqiyat baxsh etadi. [3.96]

¹ Teacher at Nukus Specialized School of Culture

Balet (lotincha Ballo- raqsga tushaman) - asar mazmunini musiqiy xoreografik obrazlar vositasi bilan ifodalanadigan sahna san'ati turi bo'lib, o'zida san'atning dramaturgiya, musiqa, xoreografiya, tasviriy san'at kabi turlarini uyg'unlashtiradi, bu iftefe turlarining hammasi alohida-alohida mavjud bo'lmay, baletning sintez markazi bo'lgan xoreografiyaga bo'ysunadi. Balet librettochi, kompozitor, baletmeyrter va rassom hamkorligida yaratiladi. Baletning dramaturgik asosi librettodan ishirtdftshib unda asarning asosiy mazmuni, g'oya, ziddiyat va xarakterlari aniq belgilanadi. Libretto ko'pincha adabiy asarga asoslanib, uni musiqa va xoreografiyada gavdalanitirish imkoniyati hisobiga olinadi. Ssenariy asosida esa kompozitor balet musiqasini yaratadi. Uning izchilligi, sahna ko'rinishi, parda va nomerlarga bo'linishi ssenariyda ko'rsatiladi. Musiqa faqat ssenariyni ifodalabgina qolmay, balki musiqali obrazlarning mazmuni bilan uni boyitadi. Balet musiqasi xoreografiyani yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Balet- musiqada yozilgan, xoreografiyada gavdalanitirilgan drama.

O'zbek baletlarining dastlabki partituralarida folklor materiali syuita tamoyillarida mujassamlashtirilgan bo'lsa, oxirgi o'n yillikka mansub asarlarda xalq ijodi manbalarini erkinroq talqin etishga va voqeani musiqali sahna ifodasida zamonaviy usullarga fishirdftshib spektakl musiqi dramaturgiyasining yaxlitligiga erishildi.

Istiqlol yillarida yaratilgan asarlarda milliylikni ifoda qilishning ijodiy doirasi asta-sekin lutfnshi borganini, voqeani aniqroq anglana boshlaganini kuzatish mumkin. Bu davrda milliy an'nalarga, xalqimiz tarixiga, o'rta asrlarda yashab ijod etgan buyuk allomalar hayoti va ijodiga e'tibor kuchaydi. Zamonaviy o'zbek musiqasining bu davrdagi yana bir asosiy xususiyati milliy merosimiz, adabiyotimiz, tasviriy san'timizning boy an'analari gkshoffe etadilar. Bu borada yangi sahna asarlari, jumladan M.Bafojevning "Buyuk ipak yo'li" Shou baletida tasviriy san'at, musiqa, plastika, chiroq bezaklari vositalari orqali o'rta asr sharq davlatlarining mushtarak obrazi yaratildi. Ayni shu davrda turli janrlar mushtarkligi natijasida yangi shakldagi asarlar paydo bo'ldi. M.Bafojevning "Zardo'shtiylar marosimi" balet- oratoriyasi bunga misol bo'la oladi. M.Bafojevning "Nodira" (1991), "Ulug'bek" (1992), "Moziydan nur" (1995) telebaletlari "Tanovar" xalq raqs teatr -studiyasi tomonidan milliy raqslari va xalq xoreografiya uslublarida tayyorlangan ishedshib katta qiziqish uyg'otadi. Grig baletlarning ayrim lavhalari videoklipl tarzida, shuningdek, ommaviy tomoshalarda namoyish etildi. [4.B.102]

1997-yilda A.Navoiy nomidagi teatr sahnasida birinchi o'zbek komik baleti S. Yudakovning "Nasriddinning ishi" sahnalashtirildi. Yumoristik asosga ega bu asar xoreografiyaning ham komik tabiatini belgilab berdi. Spektakl an'naviy xalq komediyasi uslubida yaratilgan. Uning barcha obrazlari muayyan qiyofalar- niqoblar sifatida talqin etilgan. Bunda tarozuning pallasi goh aqlli va tadbirkor Nasriddin tomon og'adi. Xoreografiyaning ifoda vositalari miqiyosida kechinmali lirik monologni ham, kulgili duetni ham, yorqin va bo'yoqdor ommaviy sahnani ham uchramiz.

Balet ijodiyoti uchun musiqiy rivojanishida tahlil qilish va ana shu asosdagi musiqiy-sahnaviy konsepsiyaga intilish tamoyillari 90-yillarga xosdir.

Umuman, so'nggi o'n yillik shubhasiz, tomoshabinlarga quvonch va zavq olib kelganligi bilan O'zbekiston opera va balet teatri tarixidan joy oladi.

Xulosa qilib aytganda, opera janrida mazmunni talqin qilishda asosiy urg'u milliy va umumbashariy ma'naviy qadriyatlarni tarannum etishga qaratildi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Yuldasheva N. Raxmatova N. O'zbek musiqi adabiyoti. "Iqtisod-moliya" Toshkent. 2010-yil. 69- bet.
2. Jabborov A. Musiqiy drama va komediya janrlari. O'zbekiston kompozitorlarining ijodiyotida. O'z DK.Toshkent. 2000-yil -188 bet.
3. Sharipova T. M. "Musiqa o'qitish metodikasi" (O'zbekiston'quv qo'llanma Toshkent 2008-yil).-96 bet.
4. Muhammedova G. Xonandalik uslubiyati asoslari. O'z.D.K. Toshkent 2007-yil. -102 bet